

Inclusief jongerenwerk

Een verkenning naar jongeren met een beperking
in het Amsterdamse jongerenwerk

Youth Spot

Inclusief jongerenwerk

Een verkenning naar jongeren met een beperking
in het Amsterdamse jongerenwerk

Mirte Hartland

Youth Spot

Onderzoek- en praktijkcentrum jongerenwerk Amsterdam

Hogeschool van Amsterdam

Copyright ©

Juni 2011

Inhoudsopgave

1.	Inleiding	3
2.	Beperkingen	4
2.1	Theoretische modellen van beperkingen	4
2.2	Chronische beperkingen	5
2.3	Lichamelijke en zintuiglijke beperkingen	5
2.4	Verstandelijke en licht verstandelijke beperkingen	5
2.5	Psychiatrische beperkingen	5
2.6	Psychosociale beperkingen	5
2.7	Jongeren met beperkingen	6
3.	Inclusief jongerenwerk	9
3.1	Inclusie	9
3.2	Sociale inclusie en procesinclusie	9
3.3	Inclusie in de zorg	10
3.4	Jongerenwerk	11
3.5	Waarom inclusief jongerenwerk?	12
4.	Stand van zaken	14
4.1	Participatie van jongeren met een beperking	14
4.2	Participatie jongeren met beperkingen in het jongerenwerk	14
4.3	Doelgroepspecifiek jongerenwerk	17
4.4	Houding van het jongerenwerk	17
4.5	Kennis en vaardigheden van jongerenwerkers	18
4.6	Arbeidsintensief	19
4.7	Niveaoverschillen	20
4.8	Deskundigheidsbevordering	20
4.9	Conclusie	21
5.	Conclusie	
5.1	Waar hebben we het over als we het hebben over inclusief jongerenwerk?	22
5.2	Wat is de waarde van inclusief jongerenwerk?	22
5.3	In hoeverre is de hedendaagse jongerenwerkpraktijk reeds inclusief en wat zijn de kansen?	23
5.4.	Wat leert de verkenning over randvoorwaarden voor inclusief jongerenwerk en wat zijn de bedreigingen?	23
	Literatuurlijst	24

1. Inleiding

Op 1 januari 2007 is de Wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo) in werking getreden. Een belangrijk maatschappelijk doel van de wet is het bevorderen van de zelfredzaamheid en de maatschappelijke participatie van mensen. Gemeenten dienen mensen te ondersteunen die niet in staat zijn om zelfstandig mee te doen. Burgers met een beperking moet een oplossing worden aangeboden die hen in staat stelt om medemensen te ontmoeten en op basis daarvan sociale verbanden aan te gaan (Op weg met de Wmo, 2010). Gemeente Amsterdam wil met haar jeugdbeleid aanhaken bij het Wmo-beleid. Een andere belangrijke beleidsontwikkeling is de aangescherpte toegang tot de Awbz (Algemene wet bijzondere ziektekosten) voor mensen met een licht verstandelijke beperking. Ook worden de voorwaarden voor het ontvangen van een persoonsgebonden budget gewijzigd. Voor het uitvoerende jongerenwerk is het de vraag wat zij te bieden heeft aan jongeren met een beperking en hoe deze jongeren kunnen participeren in het jongerenwerk. Het lijkt erop dat het jongerenwerk al met een deel van deze brede doelgroep in contact komt. Jongerenwerkers signaleren regelmatig jongeren met licht verstandelijke beperkingen (lvb) in hun praktijk. Tijdens een conferentie Jongerenwerk Nieuwe Stijl¹ gaven jongerenwerkers aan behoefte te hebben aan kennis en vaardigheden om met deze kwetsbare groep te werken (Conferentie Jongerenwerk Nieuwe Stijl, Januari 2010). Dit was een aanleiding voor Youth Spot² om een verkenning te doen naar jongeren met een beperking in relatie tot het Amsterdamse jongerenwerk.

In dit verkennende onderzoek staat de vraag centraal: Wat is er bekend over inclusief jongerenwerk? Aan de hand van een literatuurstudie worden enkele definities en perspectieven met betrekking tot jongeren met beperkingen en inclusief denken behandeld. Op basis van semigestructureerde interviews met vijf managers uit de jongerenwerkpraktijk (IJsterk, Combiwel, Dock, Stedelijk Jongerenwerk Amsterdam³ en Streetcornerwork) en een specialist van MEE wordt de theorie vervolgens in verband gebracht met ervaringen en ideeën uit de jongerenwerkpraktijk. Deze verkenning is als volgt opgebouwd: hoofdstuk 2 richt zich op modellen van waaruit naar beperkingen gekeken kan worden, verschillende typen beperkingen en wat het hebben van beperkingen voor jongeren kan betekenen. Hoofdstuk 3 behandelt de begrippen inclusie, jongerenwerk en probeert inzicht te geven in de term inclusief jongerenwerk. Hoofdstuk 4 richt zich op de participatie van mensen met een beperking en de huidige stand van zaken in het jongerenwerk met betrekking tot jongeren met een beperking.

¹ De werkgroep Jongerenwerk Nieuwe Stijl heeft als opdracht om voor Amsterdam een gemeenschappelijk kader voor het jongerenwerk te formuleren dat gedragen wordt door zowel de lokale overheid (stadsdelen en centrale stad) als de aanbieders van het jongerenwerk (Metz 2011:5).

² Youth Spot is het onderzoek- en praktijkcentrum voor jongeren en jongerenwerk in Amsterdam.

³ Vanwege bezuinigingen heeft de gemeente Amsterdam besloten om de subsidie aan SJA per 2012 geheel stop te zetten. Als gevolg hiervan ziet SJA onvoldoende mogelijkheden om haar werkzaamheden voort te zetten.

2. Beperkingen

Het veld van kenmerken die aangeduid worden als beperkingen is zeer breed. 'Vijftien procent van de samenleving heeft een beperking' (Movisie 2010:1). Er kan een indeling worden gemaakt in chronische, lichamelijke, zintuiglijke, psychiatrische, psychosociale en (licht) verstandelijke beperkingen (Jong, de, Verkade, Metz 2010). Zoals in de rapportage *Jeugd met beperkingen* wordt aangegeven ontbreken goede gegevens over de groep jongeren met beperkingen (Kooiker 2006). Ook het Nivel wijst er in de participatiemonitor op dat er nauwelijks gegevens beschikbaar zijn over kinderen, jongeren en jongvolwassenen met beperkingen (Hogen, Cardol, Spreeuwenberg & Rijken 2006: 53). In dit deel van de verkenning wordt aandacht besteed aan modellen van waaruit naar beperkingen wordt gekeken, verschillende typen beperkingen en wat er bekend is over jongeren met beperkingen.

2.1 Theoretisch modellen van beperkingen

Er zijn verschillende modellen van waaruit naar beperkingen gekeken kan worden. Het dominante model is het sociale model. Volgens dit sociale model of paradigma is de overeenkomst tussen termen als beperking, handicap, stoornis en problematiek dat zij ontstaan wanneer zij in conflict komen met de inrichting van de samenleving⁴. Dit komt tot uiting in de vorm van ontoegankelijke gebouwen, maar ook door bijvoorbeeld onwetendheid en onbegrip uit de directe omgeving. Het sociale model van *disability*⁵ (beperkingen) werd in de jaren '80 ontwikkeld in Groot-Brittannië als reactie op de essentialistische visie op het lichaam van het medische model (Blume & Hiddinga 2010:229). Dit sociale model richt zich niet op de beperkingen van het fysieke lichaam, maar op de sociale omstandigheden waardoor de persoon de beperking ervaart. Het lichaam dat afwijkt van de norm wordt niet zoals in het medische model zoveel mogelijk aangepast om binnen deze norm te passen. Iemand in een rolstoel ervaart bijvoorbeeld geen beperking wanneer gebouwen en vervoer toegankelijk zijn gemaakt voor rolstoelen en iemand die doof is kan een tv-programma gewoon volgen als deze ondertiteld wordt (Blume & Hiddinga 2010:229). Er wordt binnen dit model onderscheid gemaakt tussen *disability* en *impairment* (afwijking) waarbij iemand een *impairment* heeft, maar deze alleen als *disability* ervaart als resultaat van negatieve interacties met de sociale omgeving. Het sociale model van beperkingen maakt het mogelijk om mechanismen van uitsluiting en stigmatisering in een samenleving te bestuderen. De schaduwzijde van dit model en paradigma, is dat het lichaam in *disability studies* lange tijd onzichtbaar is geweest (Pols & M'charek 2010:219) en achter gelaten in de handen van de medische wetenschap. *'De wereld is zeker niet vriendelijk geweest voor gehandicapte lichamen: veelal verworpen, verborgen of weggewerkt met genterapie en behandelingen'* (Kool 2010:254). De manier waarop een beperking wordt ervaren is het gevolg van interactie tussen individuele en contextuele factoren. Naar aanleiding van kritiek op het sociale model van onder andere Shakespeare is het lichaam de laatste jaren weer meer in beeld gekomen.

'Discrimination and prejudice almost always play a major part in the lives of disabled people. But disabled people also face other difficulties arising from the predicament of having impaired bodies or minds' (Shakespeare 2008: 12).

Vanuit deze benadering is het dus niet alleen de samenleving die ervoor zorgt dat iemand een beperking ervaart, maar wordt het beperkte lichaam en ongemakken die hieruit kunnen volgen ook meegenomen in het denken over beperkingen. Op dit moment lijken we ons in een paradigmaverschuiving te bevinden waarin het lichaam in *disability studies* weer een rol gaat spelen. Binnen deze verkenning wordt voornamelijk vanuit het sociale model naar beperkingen gekeken. In de hierop volgende paragrafen worden verschillende typen beperkingen toegelicht en vervolgens wordt gekeken wat het hebben van een beperking kan betekenen voor de ontwikkeling van jongeren naar volwassenheid.

⁴ <http://disabilitystudies.nl/onderzoek> (28-02-2011)

⁵ Dit is in binnenlandse en buitenlandse literatuur de meest voorkomende term om beperkingen aan te duiden. In deze verkenning zal de term beperkingen worden gebruikt, mits het een citaat of letterlijke vertaling van een citaat betreft.

2.2 Chronische beperkingen

Chronische beperkingen, beter bekend als chronische ziekten, kunnen gedefinieerd worden als onomkeerbare aandoeningen zonder uitzicht op volledig herstel en met een gemiddeld lange ziekteduur (Nota chronisch-ziekenbeleid, 1991). De meest voorkomende chronische ziekten zijn reumatische aandoeningen, migraine, hoge bloeddruk, rugaandoeningen van hardnekkige aard, hoge bloeddruk en CARA (Chronische Aspecifieke Respiratoire Aandoeningen) (Baart 2002:3). Overigens is het duidelijk dat de categorie chronisch zieken deels overlapt met die van mensen met lichamelijke beperkingen. Chronische ziekten vormen ook de belangrijkste oorzaak van beperkingen (De Klerk 2002:6). De levensduur van personen met een chronische ziekte wordt langer, wat dus betekent dat mensen eigenlijk langer ziek zijn. *'Het is het paradoxale effect van een geneeskunde die steeds meer kan, maar niet genoeg om mensen te genezen'* (Baart 2002: 3).

2.3 Lichamelijke en zintuiglijke beperkingen

Lichamelijke beperkingen is een verzamelnaam voor een grote diversiteit aan beperkingen. Voorbeelden van lichamelijke beperkingen zijn zintuiglijke beperkingen (slecht horen en zien) en motorische beperkingen (Kooiker 2006:9). Als iemand motorisch beperkt is wil dit zeggen dat iemand (veel) moeite heeft met de algemene dagelijkse levensverrichtingen (adl), de mobiliteit, de huishoudelijke verzorging of het langdurig zitten en staan (De Klerk 2007:34). Bijna 2,5% van de kinderen en jongeren in de leeftijd van 6 tot 24 jaar heeft te maken met een matige of ernstige lichamelijke beperking in het dagelijks functioneren. Dit zijn ongeveer 90.000 personen (Kooiker 2006:25). Er zijn vele vormen en oorzaken van lichamelijke beperkingen. Sommige zijn aangeboren, andere zijn later ontstaan. Een beperking kan terug worden gevoerd op een stoornis. Dit betekent dat de beperking ontstaat door een anatomische, psychologische of fysiologische afwijking of gebrek. Dat wil niet zeggen dat iedereen met een beperking zichzelf ziet als iemand met een ziekte of aandoening. Vooral doofheid en blindheid of beperkingen door een ongeval worden niet als ziekte gezien (Kooiker 2006:18). Soms wordt er onderscheid gemaakt in licht, matig en ernstig beperkt, maar hierbij moet opgemerkt worden dat er geen duidelijke criteria zijn op basis waarvan gezegd kan worden dat iemand matige of ernstige beperkingen heeft (De Klerk 2007:11).

2.4 Verstandelijke en licht verstandelijke beperkingen

Net als lichamelijke beperkingen, staat de term verstandelijke beperkingen voor een diversiteit aan beperkingen. *'Een verstandelijke beperking verwijst naar substantiële beperkingen in het huidige functioneren en wordt gekenmerkt door een significant beneden gemiddeld intellectueel functioneren (IQ van 70 tot 75) dat gelijktijdig bestaat met daarmee samenhangende beperkingen in twee of meer van de volgende van toepassing zijnde adaptieve vaardigheidsgebieden: communicatie, zelfredzaamheid, wonen, gezondheid en veiligheid, functionele schoolse vaardigheden, ontspanning en werken. De verstandelijke beperking komt voor het achttiende levensjaar tot uiting'* (Overkamp 2000:34). In het algemeen kan gezegd worden dat een erfelijke afwijking of een beschadiging van hersenfuncties in het latere leven ervoor zorgt dat iemand met een verstandelijke beperking achter blijft in de ontwikkeling van zowel verstandelijke als emotionele vermogens (Overkamp 2000:34). Deze achterstand kan uiteenlopen van een ontwikkelingsniveau vergelijkbaar met dat van een baby of dat van een ouder kind.

Binnen deze verkenning is naar aanleiding van de vraag vanuit de jongerenwerkpraktijk extra aandacht voor jongeren met licht verstandelijke beperkingen (lvb, voorheen aangeduid als licht verstandelijk gehandicapt, lvg). Er is sprake van een lvb wanneer een laag intellectueel functioneren (IQ tussen 50 en 85) samengaat met een beperkt sociaal aanpassingsvermogen en een blijvende behoefte aan ondersteuning (SCP). Hierbij moet opgemerkt worden dat de categorisering van verstandelijke beperkingen en de hierbij behorende IQ scores bekritiseerd worden en licht

verstandelijke beperkingen volgens sommigen niet in de categorie verstandelijke beperkingen thuis horen (Fransen & Frederix [red.] 2000:18). Nederland telt volgens cijfers van het Sociaal en Cultureel Planbureau tussen de 154.000 en 528.000 personen met licht verstandelijke beperkingen. Naar schatting hebben 31.000 jeugdigen in Amsterdam een lichte verstandelijke beperking (Teeuwen, Verhoeff 2009:9). Deze schatting is gebaseerd op landelijke schattingen.

2.5 Psychiatrische beperkingen

Psychiatrische beperkingen zijn stoornissen op het gebied van denken, emoties en gedrag. Voorbeelden hiervan zijn angststoornissen en stemmingsstoornissen. Deze stoornissen zijn vaak voorkomend, zowel bij volwassenen als bij kinderen en jongeren (Vannoppen 2008:2). Een definitie van psychiatrische stoornissen moet aan de drie volgende voorwaarden voldoen (Vandereycken, Hoogduin en Emmelkamp 2000:9):

1. Het betreft een abnormaal verschijnsel, wat wil zeggen dat het afwijkt van een sociale norm of van wat in de betreffende cultuur als normaal gedrag geldt
2. Het moet een duidelijk objectief of subjectief ongemak, lijden of bezorgdheid teweeg brengen bij de betrokkene en/of de omgeving
3. Het gestoorde gedrag moet een aantal kenmerken vertonen die ook bij andere personen als 'storend' worden ervaren en omwille van deze herkenbaarheid zijn te beschrijven en te ordenen binnen het begrippenkader van de psychopathologie

2.6 Psychosociale beperkingen

De term psychosociale beperkingen impliceert een verscheidenheid aan emotionele en sociale problemen. Onder psychosociale problemen worden verstaan⁶:

1. Emotionele problemen (internaliserende problemen) zoals angst, teruggetrokkenheid, depressieve gevoelens, psychosomatische klachten
2. Gedragsproblemen (externaliserende problemen) zoals agressief gedrag, onrustig gedrag en delinquent gedrag
3. Sociale problemen: problemen die het kind heeft in het maken en onderhouden van het contact met anderen.

Psychosociale problematiek komt veel voor onder de Amsterdamse jeugd (Teeuwen, Verhoeff 2009: 7). Bij ongeveer veertig procent van de leerlingen van de tweede klas van het voortgezet onderwijs in Amsterdam, circa 5500 kinderen, komt (lichte) psychosociale problematiek voor (Teeuwen, Verhoeff 2009: 8). De indruk bestaat dat er een relatie is tussen etniciteit en psychosociale problematiek. Sommige onderzoeken laten zien dat psychosociale problemen vaker voorkomen bij jongeren met een niet-westerse etniciteit (Teeuwen, Verhoeff 2009: 8). Andere onderzoekers zien geen verband met etniciteit, maar juist wel met sekse en leeftijd: '*meer psychosociale problematiek bij jeugdigen met een lager opleidingsniveau en bij meisjes*' (Teeuwen, Verhoeff 2009: 8).

2.7 Jongeren met beperkingen

Wat betekent het hebben van een beperking als je jong bent? In deze paragraaf wordt aandacht besteed aan wat het hebben van een beperking betekent voor deze levensfase en wat de gevolgen kunnen zijn van verschillende typen beperkingen. De periode van opgroeien en het bereiken van de volwassenheid is een periode van vele biologische, psychologische en sociale veranderingen (Verhoof, Maurice-Stam, Grootenhuis & Heymans 2010:8). Pubers zetten zich vaak af tegen hun

⁶ <http://www.ncj.nl/onderwerpen/12/psychosociale-problemen>

ouders en dat geldt als een normale fase op weg naar volwassenheid en zelfstandigheid. Dingen doen die van je ouders niet mogen (of die ze in ieder geval niet goedkeuren) is voor jongeren met een beperking veel moeilijker omdat ze toch aangewezen blijven op de hulp van hun ouders (Kooiker 2006:34). De overgang van thuis wonen naar zelfstandig wonen en van opleiding naar werken, hangt sterk samen met de eerdere sociale en emotionele ontwikkeling (Verhoof, Maurice-Stam, Grootenhuis & Heymans 2010:8). Een beperking kan deze overgangsfase bemoeilijken. Het contrast tussen valide jongeren en jongeren met een lichamelijke beperking wordt groter in de puberteit (Kooiker 2006:33). In onderstaande tabel wordt stil gestaan bij het verschil in perspectief tussen jongeren met en zonder lichamelijke beperkingen.

Tabel 1. Verschil in perspectief tussen adolescenten met en zonder lichamelijke beperkingen.

Thema's	Jongeren zonder beperkingen	Jongeren met beperkingen
Toekomst	Maken eigen toekomstplannen	Hebben een veel onzekerder toekomst
Uiterlijk	Vinden uiterlijk steeds belangrijker	Ervaren hun uiterlijk als geschonden
Leeftijdsgenoten	Vinden leeftijdsgenoten steeds belangrijker	Leven meer de wereld van de ouders
Relaties	Zijn bezig met relatievorming, versieren en daten	Vinden versieren moeilijk
Zelfstandigheid	Zijn steeds meer zelfstandig	Blijven aangewezen op hulp

(Kooiker 2006:33)

Vermoedelijk zijn de bovenstaande perspectieven ook van toepassing op jongeren met andere typen beperkingen. Er is veel overlap tussen de eerder beschreven beperkingen. Zo kan het hebben van een chronische beperking en psychosociale problematiek sterk met elkaar verbonden zijn.

Jongeren met een beperking ervaren veel en gevarieerde vormen van exclusie als zij toegang proberen te krijgen tot reguliere consumptiegoederen en activiteiten (Hughes, Russel & Paterson 2005:8). De hoeveelheid problemen varieert per beperking. Jongeren met lichamelijke beperkingen uiten bijvoorbeeld ongenoegen over de fysieke toegankelijkheid van stedelijke centra, maar ook transport. Jongeren met zintuiglijke beperkingen hebben kritiek op de organisatie van de openbare ruimte en hebben behoefte aan verbetering van de manieren waarop goederen en diensten worden gepresenteerd. Jongeren met een beperking nemen vaak noodgedwongen deel aan door volwassenen georganiseerde en gecontroleerde activiteiten, die tegenover vrijblijvende en informele activiteiten staan waar hun niet beperkte leeftijdsgenoten, bijvoorbeeld op straat, plezier aan beleven (Hughes, Russel, Paterson 2005:9). Het ontsnappen aan deze georganiseerde activiteiten lijkt vaak lastig te zijn voor jongeren met een beperking. Hieronder wordt per type beperking kort ingegaan op de problemen die jongeren tegen kunnen komen.

Zoals eerder beschreven werd bereiken steeds meer chronisch zieke jongeren de volwassen leeftijd (Jedelloo, Janssen & Van Staa 2009:10). *'Daarmee ontstaat een nieuw perspectief: kinderen en jongeren met een beperking (en hun ouders) willen iets van hun leven maken, net als ieder ander'* (Kooiker 2006: 9). Chronisch zieke jongeren ondervinden problemen bij het verwerven van zelfstandigheid en risicogedrag komt regelmatig voor onder deze groep. *'De zorg is niet voldoende afgestemd op behoeften van deze jongeren'* (Jedelloo, Janssen & Van Staa 2009:10). Kinderen met een chronische aandoening die gepaard gaat met beperkingen, lopen een aanzienlijk risico op sociale aanpassingsproblemen (Verhoof, Maurice-Stam, Grootenhuis & Heymans 2010:7). Vooral internaliserende problemen zoals depressie, angst en sociale teruggetrokkenheid komen vaak voor onder deze jongeren (Verhoof, Maurice-Stam, Grootenhuis & Heymans 2010:7).

Ook jongeren met een psychosociale beperking vertonen vaker risicogedrag. Verhoudingsgewijs komen veel jongeren met psychosociale problematiek terecht in de jeugdbescherming en justitiële inrichtingen en minder in de vrijwillige hulpverlening (Teeuwen, Verhoeff 2009: 10). Eerder werd aangegeven dat de indruk bestaat dat er een relatie is tussen psychosociale problematiek en etniciteit. De oorzaak ligt hier niet in de etniciteit van de jongeren, maar is verbonden met het migratieproces dat veel stress oplevert en een lage sociaaleconomische positie (Teeuwen, Verhoeff 2009: 10).

Psychiatrische stoornissen bij kinderen en jongeren brengen significante beperkingen met zich mee en hebben een grote impact op het dagelijks functioneren en de kwaliteit ervan (Bijl et al., 2003). Een voorbeeld van een psychiatrische stoornis die vaak het eerste optreedt tijdens de adolescentiefase is een psychose. Omdat deze fase veel stress op kan leveren door bijvoorbeeld de eerder genoemde verwerving van zelfstandigheid kan in deze fase bij jongeren met een hoge (aangeboren) kwetsbaarheid de eerste psychose optreden. Deze stress hoeft niet extreem te zijn om een psychose te veroorzaken. Voor personen met een hoge kwetsbaarheid is een opeenstapeling van dagelijkse spanningen al voldoende om een psychose te veroorzaken⁷.

Een laag intellectueel functioneren en een beperkt aanpassingsvermogen vormen zoals eerder werd beschreven de belangrijkste kenmerken van mensen met lvb. De samenhang van verschillende factoren uit zich vaak bij jongeren en jongvolwassenen in ernstige gedragsproblemen (Koolen, 2009). Kinderen en jongeren met ernstige gedragsproblemen lopen een grote kans om in een instelling te worden geplaatst (Didden 2005:5). Ouders voelen zich machteloos, ervaren dat zij tekortschieten in de opvoeding of ervaren de opvoeding als een zware belasting of zelfs een onmogelijke opgave (Didden 2005:5). Mensen met een lvb zijn extra kwetsbaar voor psychische stoornissen, problemen met alcohol en drugsgebruik en komen vaker in aanraking met politie en justitie (Trimbos Instituut 2010). Volgens het Trimbos Instituut spelen verschillende factoren een rol in de genoemde kwetsbaarheid. Mensen met lvb worden regelmatig overvraagd omdat hun beperking niet direct zichtbaar is. Ze zijn zeer gevoelig voor beïnvloeding door hun sociale omgeving en hebben beperkte vaardigheden om met stressvolle gebeurtenissen om te gaan. Ook hebben zij vaak een lagere sociaaleconomische status en hebben moeite om zich in het dagelijks leven staande te houden. Jongeren en volwassenen met lvb geven soms aan in een sociaal isolement te verkeren (Didden 2005:5). Als gevolg van de toenemende complexiteit van de samenleving lopen mensen met licht verstandelijke beperkingen tegen hun grenzen aan en kunnen zij in de problemen komen. Instituties voor (psychische en sociale) zorg en welzijn hebben hier niet altijd het juiste antwoord op (Trimbos Instituut 2010). De frequentie en omvang van het middelengebruik door jongeren met een lvb verschilt weinig van jongeren in het algemeen, maar middelengebruik heeft voor deze groep echter veel meer negatieve gevolgen⁸. In Nederland wordt sinds enkele jaren aandacht besteed aan de hulpverlening van lvb jongeren die gedragsproblemen en psychiatrische stoornissen laten zien (Teeuwen, Verhoeff 2009: 69). De zorgvraag van lvb jongeren is over het algemeen complex, meervoudig en verspreid over diverse sectoren (Teeuwen, Verhoeff 2009: 69). Er wordt gewezen op het belang van preventieprogramma's bij het werken met jongeren met psychosociale problematiek en verstandelijke beperkingen (Teeuwen, Verhoeff 2009: 93). Over het aantal en de invloed van jongeren met een beperking in het jongerenwerk lijkt weinig officieel bekend te zijn. Om deze reden wordt in het volgende hoofdstuk gekeken naar wat er bekend is over jongeren met een beperking in het jongerenwerk.

⁷ <http://www.eerstepsychose.nl/?p=24&s=24>

⁸ <http://www.trimbos.nl/nieuws/trimbos-nieuws/lvg-jongeren-middelengebruik>

3. Inclusief jongerenwerk

Bij een zoektocht op internet op de term 'inclusief jongerenwerk' valt op dat dit begrip als zodanig (nog) niet makkelijk te vinden is⁹. Over inclusie op het gebied van onderwijs en arbeid is daarentegen veel literatuur verschenen en er heeft bovendien een grote groei van inclusief onderwijs plaats gevonden. Kinderen en jongeren met lichamelijke of verstandelijke beperkingen moeten zoveel mogelijk aan het gewone basis- en voortgezet onderwijs deelnemen en alleen in speciale scholen worden opgevangen als het echt niet anders kan (Bronneman-Helmers 2007:45). In Vlaanderen zijn wel enkele treffers op de zoekterm 'inclusief jeugdwerk', bijvoorbeeld op de website van het Steunpunt Jeugd waar inclusief jeugdwerk als volgt wordt gedefinieerd: '*Bij inclusief jeugdwerk komt het er op neer dat reguliere jeugdwerkorganisaties hun drempels zo verlagen dat kinderen en jongeren met een handicap niet op de toppen van hun tenen moeten lopen om erbij te horen.*'¹⁰ In dit deel van de verkenning wordt de theorie en praktijk van inclusie kort toegelicht. Vervolgens wordt gekeken naar wat het inclusiebegrip kan betekenen voor het jongerenwerk.

3.1 Inclusie

Inclusie wordt gezien als een normatief begrip waarbij een inclusieve samenleving waarin mensen inclusief denken het ideaal vormt. Het inclusiebegrip is onder andere een reactie op het medische model van beperkingen dat in het vorige hoofdstuk werd beschreven en komt voort uit de disability beweging. In deze context richt inclusie zich op zorg en de participatie van mensen met een beperking in de samenleving. Tegenwoordig is het begrip verbreed naar alle achtergestelde bevolkingsgroepen. In de praktijk hanteren individuen verschillende definities van inclusie.

'Inclusief denken? Voor mij is dat denken in de ontmoeting tussen mensen met en zonder beperking. Het ideaal is een disability-samenleving: een samenleving waarin we niet meer denken in wij en zij, maar waarin iedereen meedoet en kan leven zoals hij of zij dat zelf wil.' (Movisie, 2010:1)

Anderen zien inclusief denken meer als een trend:

'Inclusief denken is een trend. (...) Je hoort erbij in plaats van dat je erbij wordt gehaald. Die vanzelfsprekendheid wordt steeds vanzelfsprekender.' (Movisie, 2010:1)

Prof. Dr. Douwe van Houten heeft in zijn werk veel aandacht besteed aan het inclusiebegrip en hanteert de volgende definitie van de inclusieve of gevarieerde samenleving:

'(...) een samenleving waar iedereen, ongeacht zijn of haar culturele achtergrond, sekse, leeftijd en talenten of beperkingen, tot zijn recht kan komen door op een gelijkwaardige manier deel te nemen aan de maatschappij.' (Van Houten 2010:13)

Inclusie is binnen deze definitie van toepassing op alle terreinen van de samenleving en heeft betrekking op de insluiting, de toenemende participatie van mensen in de samenleving (Van Houten 2010:14).

3.2 Sociale inclusie en procesinclusie

Het inclusiebegrip wordt op twee manieren gebruikt. Enerzijds heeft het betrekking op de ontwikkeling van gelijkwaardige participatie van een of meer achtergestelde bevolkingsgroepen.

⁹ Google (28-02-2011)

¹⁰ <http://www.inet.be/virus/artikel.php?id=1303samen>

Inclusie in deze definitie is het resultaat van participatie aan sociale voorzieningen zoals arbeid wonen en onderwijs, aan inkomen en macht, en in sociale netwerken (Van Houten 2010:14). Deze vorm van inclusie wordt meestal sociale inclusie genoemd en wordt vaak geïnitieerd door overheden. Het andere gebruik van de term inclusie heeft volgens Van Houten betrekking op:

'(...) de ontwikkeling van een manier van betekenisvol samenleven in de dagelijkse levenssfeer, waarbij er sprake is van toenemende participatie van elk individu, ongeacht leeftijd, sekse, sociaal-culturele achtergrond, etniciteit, mogelijkheden of beperkingen.' (Van Houten 2010:13)

Deze vorm van inclusie wordt aangeduid met het begrip 'procesinclusie' en richt zich op de interactie tussen individu en gemeenschap. Het richt zich op de ontwikkeling van een levenshouding en praktijk en krijgt *bottom-up* gestalte (Van Houten 2010:15). Inclusie in de samenleving houdt in (Van Houten 2010:14):

- Gelijke waardering van alle individuen.
- Bevordering van participatie van alle betrokkenen in, en het reduceren van uitsluiting uit de cultuur en gemeenschap.
- Herstructurering van culturen, beleid en praktijk in instituties en samenleving, zodat deze corresponderen met de diversiteit van individuen die er deel van uitmaken.
- Vermindering van belemmeringen voor participatie van alle individuen.
- Leren zien waar toegankelijkheid en participatie belemmeringen ondervinden.
- Leren van pogingen om belemmeringen te verminderen, teneinde maatschappelijke veranderingen in gang te zetten waar allen profijt van hebben.
- Het zien van verschillen tussen individuen als mogelijkheden in plaats van problemen die opgelost moeten worden.
- Het benadrukken van de rol van instituties in de opbouw van de gemeenschap en de ontwikkeling van waarden.
- Het koesteren van wederkerige steunende relaties tussen instituties en de omringende gemeenschap.

3.3 Inclusie in de zorg

Evenals Douwe van Houten heeft Prof. Dr. Ad van Gennep (1937) veel aandacht besteed aan het inclusiebegrip. In het begin van de jaren negentig deed een nieuw paradigma in de visie op zorg zijn intrede waarbij inclusie een sleutelwoord werd. Van Gennep kan gezien worden als het boegbeeld van het wetenschappelijk onderzoek naar zorg voor mensen met een verstandelijke beperking. Bij het kijken naar inclusieve zorg worden volgens Van Gennep de volgende onderdelen van belang (Van Gennep 2000:13):

- volwaardig burgerschap;
- kwaliteit van het bestaan;
- keuze en controle;
- ondersteuning.

Het onderdeel volwaardig burgerschap relateert Van Gennep aan de standaardregels van de Verenigde Naties uit 1993 waar wordt beschreven dat alle burgers gelijke rechten hebben, ieders behoeften even belangrijk zijn, deze behoeften het uitgangspunt moeten zijn voor de inrichting van de samenleving en alle middelen zodanig moeten worden gebruikt dat iedereen gelijke kansen heeft op participatie aan die samenleving (Van Gennep 2000:13). Participatie is een begrip dat sterk verbonden is met inclusie. Meedoen, of participatie, is sinds de jaren negentig een belangrijk beleidsdoel en geldt voor iedereen, jong en oud, ongeacht zijn of haar maatschappelijke of economische positie, ongeacht of iemand beperkingen ondervindt of niet (De Klerk 2007:19).

'Participatie betekent simpel gezegd niets anders dan 'meedoen' en dat meedoen heeft betrekking op de sociale rollen die de samenleving biedt: onderwijs volgen, werken, sociale relaties onderhouden, vrijetijdsbesteding.' (Kooiker 2006:124)

Juist dit meedoen kan problemen opleveren bij jongeren met een beperking. Oorzaken hiervan zijn bijvoorbeeld de materiële en immateriële toegankelijkheid van de samenleving zoals ongelijke kansen op deelname aan de cultuur (Van Genneep 2000:15).

Onder goede kwaliteit van het bestaan wordt verstaan (Van Genneep 2000:15) :

- zelf vorm en inhoud geven aan het eigen bestaan, volgens algemeen – menselijke behoeften en specifieke (uit de aard van de handicap voortvloeiende) noden;
- onder gewone omstandigheden;
- zodanig dat de betrokken persoon tevreden is met het eigen bestaan.

De kwaliteit van het bestaan, vaak aangeduid als *quality of life* (QOL), heeft een objectieve en een subjectieve kant. Tevredenheid (subjectief) is belangrijk, maar vaak wordt alleen aandacht aan de objectieve kant besteed (Van Genneep 2000:15). Naast volwaardig burgerschap en een goede kwaliteit van het bestaan is het zelf kunnen kiezen belangrijk in het bestaan van een volwaardig burger en vormt dit een belangrijk onderdeel van een goede kwaliteit van het bestaan (Van Genneep 2000:15).

Wat opvalt aan deze benaderingen van het inclusiebegrip is de aandacht voor zowel *top-down* (vanuit beleid) als *bottom-up* (vanuit individuen) benaderingen van het begrip. Beide benaderingen zijn van belang voor het jongerenwerk. Enerzijds wordt inclusie van bovenaf aangestuurd en anderzijds komt het tot stand vanuit jongeren en jongerenwerkers. In de volgende paragraaf wordt ingegaan op de opdracht van het jongerenwerk en hoe jongeren met een beperking passen binnen de definitie, doelen en doelgroep van het jongerenwerk.

3.4 Jongerenwerk

Voordat er nagedacht kan worden over inclusief jongerenwerk, wordt allereerst ingegaan op de opdracht en de doelen van het jongerenwerk. Wat is de definitie van jongerenwerk? Waarom is het er? Wat zijn de doelen? En voor wie is het bedoeld?

'Jongerenwerk is een basisvoorziening in de vrije tijd (buiten gezin, school en werk) primair voor jongeren uit de lagere sociaaleconomische klasse en kwetsbare jongeren. Vertrekpunt vormt de leefwereld van de jongeren. Inzet van het jongerenwerk is de volwaardige deelname van jongeren aan de samenleving. De precieze inhoud en doelgroepen van het jongerenwerk bewegen mee met maatschappelijke ontwikkelingen en trends in de behoeften en leefsituaties van jongeren.' (Metz 2011:14)

Belangrijk hierbij is de legitimatie van het jongerenwerk; waarom is er jongerenwerk?

'Onderzoek naar het ontstaan en voortbestaan van het jongerenwerk leert dat het jongerenwerk jongeren begeleidt bij het volwassen worden in de samenleving vanuit de behoefte van jongeren of van de samenleving. Het jongerenwerk is daarmee een categorale werksoort: het richt zich op één categorie van de bevolking (en hun omgeving) die over specifieke eigenschappen beschikt waardoor zij een grotere kans hebben op problemen. (...) Legitimatie van jongerenwerk is het begeleiden van jongeren bij het volwassen worden in de samenleving vanuit de behoefte van jongeren of van de samenleving'. (Metz 2011: 67)

De doelen van het jongerenwerk zijn (Metz 2011:8):

1. binding aan de samenleving/gemeenschap (volwaardige participatie)
2. vorming (educatie en talentontwikkeling)
3. ontmoeting (sociale contacten)
4. ontspanning
5. gedragsbeïnvloeding (bijdragen aan voorkomen en verminderen van overlast)

Het is afhankelijk van de tijdgeest, de maatschappelijke vraagstukken en de leefomstandigheden van de jongeren, welke van deze vijf doelstellingen de boventoon voeren en hoe de specifieke doelen invulling krijgen.

Doelgroepen van het jongerenwerk zijn primair jongeren afkomstig uit de lagere sociaaleconomische milieus, kwetsbare jongeren (jongeren met een beperking, chronisch psychisch probleem inclusief verslaving of psychosociaal probleem) en meiden, in de leeftijd van 10 tot 23 jaar (Metz 2011:10). Jongerenwerk bevindt zich in het domein van de vrijetijdsbesteding, maar is vanwege de adviserende en doorverwijzende functie sterk verbonden met zorg. Een jongerenwerkorganisatie als Streetcornerwerk is hier een voorbeeld van omdat de doelgroepbenadering zich richt op jongeren uit de zwaardere categorie (Abdallah, De Boer, Sinke, Sonneveld en Spierts 2010:51).

3.5 Waarom inclusief jongerenwerk?

Inclusief jongerenwerk kan gezien worden als een recht en niet als een gunst. Een jongere met een beperking moet overal terecht kunnen, maar is niet verplicht hier ook gebruik van te maken. Er zijn twee duidelijke motivaties voor inclusief jongerenwerk te onderscheiden. De eerste valt onder wat Van Houten sociale inclusie noemt en komt vanuit de overheid. Met het invoeren van de Wmo en het wegvallen van de Awbz kunnen jongeren met een beperking minder rekenen op de hulp van specialistische zorginstellingen. De tweede motivatie valt onder wat Van Houten procesinclusie noemt en heeft te maken met het streven naar een samenleving waarin mensen, of in dit geval jongeren, met een beperking zoveel mogelijk meedoen.

Opgroeien met een beperking betekent meestal van jongs af aan je plek proberen te vinden in een wereld waarin de anderen die beperking niet hebben (Kooiker 2006:126). Het onderzoek van Giseline Bracke (2006) toont aan dat kinderen met een beperking ook in hun vrije tijd dezelfde wensen en interesses hebben als 'gewone' kinderen. '*Kinderen met een handicap willen in hun vrije tijd vrienden maken en hun leefwereld verbreden*' (Bracke, 2006).

'Vriendschappen met leeftijdsgenoten zijn heel belangrijk, vooral in de adolescentie als de oriëntatie op leeftijdsgenoten het grootst is. Dat geldt voor alle jongeren en (dus) ook voor jongeren met beperkingen. Veel jongeren met beperkingen hebben daarbij een voorkeur om (ook) om te gaan met vrienden zonder beperkingen. Het lijkt erop dat het meestal wel lukt om (voldoende) vrienden te vinden. Echt zeker weten doen we dat niet, omdat er een grote kans bestaat dat de jongeren zonder voldoende vrienden onopgemerkt zijn gebleven in de geraadpleegde onderzoeken.' (Kooiker 2006:41)

Veel van deze jongeren geven dus aan dezelfde behoeftes en interesses als hun leeftijdsgenoten te hebben en bovendien graag in contact willen komen met jongeren zonder beperkingen. Filip Coussée (2005) stelde vast dat kinderen in hun vrije tijd graag vrienden ontmoeten, dingen doen die aansluiten bij hun leefwereld en van daaruit hun leefwereld verbreden. Ook willen ze volwassenen leren kennen als een interessant 'model'. Ook kinderen met een handicap hebben deze wensen (Coussée, 2005). Jongeren met een beperking willen participeren in reguliere vrijetijdsbesteding en

beschrijven hun interesses als overeenkomstig met jongeren in het algemeen (Hughes, Russel, Paterson 2005:8). Deze interesses en activiteiten zijn niet altijd op een inclusieve manier georganiseerd.

Anders dan in het verleden ontlenen we een groot deel van onze identiteit aan de dingen die we in onze vrije tijd doen (Kooiker 2006:99). Zoals in de vorige paragraaf werd aangegeven bevindt jongerenwerk zich in dit vrijetijd domein. In principe zijn jongeren met een beperking deel van de doelgroep van het jongerenwerk. In het volgende hoofdstuk wordt onderzocht wat de stand van zaken is met betrekking tot de participatie van jongeren met een beperking in reguliere vrijetijdsbesteding en in het bijzonder het Amsterdamse jongerenwerk.

4. Stand van zaken

Zoals in de inleiding staat beschreven zijn er vanuit de praktijk veel signalen dat jongeren met licht verstandelijke, psychosociale en andere psychische beperkingen participeren in het jongerenwerk. Omdat er weinig bekend lijkt te zijn over deze participatie, zijn voor deze verkenning vijf managers uit Amsterdamse jongerenwerkpraktijken geïnterviewd.¹¹ Er is voor managers gekozen omdat zij tussen het beleid en de praktijk in staan en zich dus een beeld kunnen vormen van verschillende vormen van inclusie. Dit hoofdstuk beschrijft hoe jongeren met een beperking participeren binnen jongerenwerkvoorzieningen. Vervolgens wordt stilgestaan bij wat inclusief jongerenwerk vraagt van jongerenwerkers en de ontwikkeling van hun professionaliteit. Ik begin met een korte schets van de maatschappelijke participatie van jongeren met beperkingen in het algemeen.

4.1 Participatie van jongeren met een beperking

Over de participatie van jongeren met een beperking in reguliere vrijetijdsbesteding is niet zoveel bekend. De participatie van jongeren met een beperking in reguliere vrijetijdsbesteding lijkt volgens het rapport *Jeugd met Beperkingen* (Kooiker 2006) niet ver achter te blijven bij hun leeftijdsgenoten. In hun vrije tijd doen veel van de ondervraagde jongeren aan sport (90%) en daarnaast zijn naar de bioscoop gaan (80%) en attractieparken bezoeken (76%) geliefde en veel voorkomende vormen van vrijetijdsbesteding (Kooiker 2006:121). De sportverenigingen of activiteiten die bezocht worden door deze jongeren zijn meestal in het bijzonder bedoeld voor jongeren met een beperking. Naar aanleiding van de aangescherpte toegang tot de Awbz waar een aantal van deze jongeren voorheen onder vielen bestaat de mogelijkheid dat een deel van de verantwoordelijkheid voor de vrijetijdsbesteding van deze jongeren bij het jongerenwerk terecht komt. Maar zoals eerder aangegeven is het zeer waarschijnlijk dat veel jongeren met een beperkingen al participeren in het jongerenwerk. In de volgende paragrafen wordt gekeken naar wat er bekend is over deze groep binnen het jongerenwerk.

4.2 Participatie van jongeren met een beperking in het jongerenwerk

In hoeverre participeren jongeren met een beperking in het jongerenwerk? En wat zijn de ervaringen met het werken met deze jongeren? Jongerenwerkorganisaties geven aan er in principe voor alle jongeren te zijn, met name kwetsbare jongeren, maar zich niet in het bijzonder richten op de groep jongeren met een beperking. Het signaal dat jongeren met bijvoorbeeld lvb en psychosociale beperkingen participeren in het jongerenwerk wordt bevestigd door de geïnterviewde jongerenwerkmanagers:

'Maar er zijn jongeren met allerlei soorten beperkingen die we zo nu al bedienen. (...) Je had natuurlijk ADHD, dat kwam en opeens heel de wereld was hyperactief, nu is die licht verstandelijke handicap of licht verstandelijke beperking is...dat kwartje gaat vallen, dat wordt bekend bijna als een ziektebeeld. Een benedengemiddeld IQ. We hebben jongens met een stoornis in het autistische spectrum, Asperger, noem het maar op, dat komt allemaal voor.'
(Gijs)

'In sommige buurtjes lopen er heel veel lvb'ers rond, waarvan je gewoon weet, die hebben een vrij laag IQ. En ze hebben wel een simpel baantje, maar je merkt gewoon dat bepaalde dingen kunnen ze gewoon niet in meekomen. (...) Bijvoorbeeld eigen projecten organiseren, omdat je toch heel erg probeert het zelforganiserend vermogen van jongeren te bevorderen. Maar bij dat

¹¹ De jongerenwerkorganisaties waar de interviews zijn afgenomen zijn Combiwel, IJsterk, Dock, Streetcornerwork en Stedelijk Jongerenwerk Amsterdam. De namen van de geïnterviewden zijn binnen deze verkenning veranderd.

soort jongeren moet je eigenlijk alleen al blij zijn dat hij bijvoorbeeld op tijd komt. Snap je? En dat vraagt ook voor jongerenwerkers een andere manier van denken. En dat is een manier waarbij je in hele kleine stapjes moet mee gaan en waarbij je heel gestructureerd met een jongeren moet omgaan en zelf heel veel kaders moet scheppen voordat je tot iets komt.' (Linda)

Tijdens de conferentie Jongerenwerk Nieuwe Stijl (2010) werd door jongerenwerkers benadrukt dat er andere of specifieke kennis en vaardigheden nodig zijn om met de groep lvb jongeren te werken en dat ze in de groepsdynamiek erg kwetsbaar zijn. De aanwezige jongerenwerkers hebben de indruk dat deze jongeren eerder worden misbruikt, vaak in het criminele milieu belanden, impulsief zijn en niet genoeg nadenken of ze op een verzoek in moeten gaan. Deze indruk wordt bevestigd door twee van de jongerenwerkmanagers die voor deze verkenning geïnterviewd werden.

'Dan heb je het over slachtofferschap hè, dat ze eigenlijk graag willen meedoen met de groep en ook voor vol aangezien willen worden, maar eigenlijk misbruikt worden voor allerlei klussen. En dan weer flink opzij gezet worden. (...) Ik denk dat het een doelgroep is die heel kwetsbaar is. En dat zie je wel in de praktijk dat het een beetje de meelopers zijn die misbruikt worden, om het maar even te generaliseren.' (Yvonne)

'Dus ze lopen hier heel veel rond (jongeren met lvb) en het beleid is in principe van, ook die jongeren moeten hier welkom zijn binnen het jongerenwerk. Daarbij zeg ik wel dat de praktijk vaak anders uitwerkt. (...) In de praktijk vinden de jongeren toch te weinig aansluiting met de reguliere doelgroep van het jongerenwerk in de zin dat ze als ze komen, ze worden gepest. En dan is een lichamelijke beperking nog anders, in een jongerencentrum hebben we ook een aantal jongeren met een lichamelijke beperking en dat gaat prima, maar met name met een verstandelijke beperking levert het problemen op.' (Linda)

Ondanks de kwetsbare positie van lvb jongeren zijn ze niet alleen slachtoffers van een vijandige omgeving.

'Interviewer: En zijn er vaste trajecten voor lvb jongeren?

Nee. Maar we bieden wel trajecten aan. Maar er is geen standaard. Vaak kunnen die jongens zichzelf heel goed redden, zijn heel streetwise. Op een bepaalde manier heel intelligent.

Interviewer: Ook door zich aan bepaalde groepen te verbinden?

Ja die jongens zouden op een bepaalde manier wel wat relaxter door het leven kunnen gaan, maar als je verkeerde vrienden treft..' (Yvonne)

Volgens de respondenten maken jongeren met lichamelijke beperkingen niet veel gebruik van het jongerenwerk. Een van de redenen hiervoor is dat jongerencentra onvoldoende toegankelijk zijn voor alle jongeren met een lichamelijke beperking:

'Interviewer: En is het bij die accommodatie mogelijk om er in een rolstoel naar binnen te komen?

Nou dat wordt lastig want daar zit een trappetje.' (Yvonne)

'Interviewer: Was de fysieke omgeving erop berekend, de gebouwen enzovoorts?

Nee, nee, nee absoluut niet. Er is niet over nagedacht hoor.' (Laila)

Jongerenwerkmanager Laila geeft aan dat er op het reguliere aanbod in haar praktijk geen jongeren met een beperking afkwamen en dat hier ook niet op werd ingezet. Wel geeft Laila aan dat er plannen lagen om activiteiten te ontwikkelen die gericht waren op het aantrekken van jongeren met een beperking, maar dat deze nooit van de grond zijn gekomen.

'(...) dan is de focus op je hebt een beperking en je gaat naar iets toe wat speciaal voor jullie is. Maar daar buiten worden ze ook wel geacht mee te gaan in de maatschappij. En daar is die maatschappij nog niet zo goed op toebedeeld. (...) dat de wens er is om in contact te komen met elkaar, gewoon los van je eigen dagbesteding. En ook met alledaagse jongeren zodat er meer mix bestaat, kennismaking, begrip, inleving in elkaars leefwereld. En dat is nooit van de grond gekomen helaas.' (Laila)

Hierbij noemt ze een aantal voorbeelden van activiteiten waar jongeren met een beperking volgens haar behoefte aan kunnen hebben.

'Of debatten organiseren bijvoorbeeld. Want er is een hele grote groep die vragen heeft van waar ontmoet ik mijn levenspartner? Of hoe ga ik met verliefde gevoelens om. Ik zit op het internet, maar eigenlijk weet ik dat ik dingen daarop doe die niet helemaal kunnen bijvoorbeeld. Ja. Je voordoet als iemand anders. Dat soort zaken. En nou ja dat waren interessante...ja dat vond ik wel.' (Laila)

Volgens jongerenwerkmanager Gijs hangt het van het soort activiteit af of het geschikt is voor jongeren met een beperking. De meer georganiseerde activiteiten die het jongerenwerk biedt, bijvoorbeeld gericht op talentontwikkeling, zijn volgens hem laagdrempelig voor jongeren met een beperking. Bij een activiteit zoals de inloop, die meer aan de buurt verbonden is, zijn ook jongeren met een beperking te vinden, maar is wel minder toegankelijk.

'De groepen jongeren die wij bedienen in de jongerencentra. En dat zijn niet de centra voor talentontwikkeling. Die als binding hebben, de leefomgeving. En daar zitten natuurlijk ook gehandicapte jongeren tussen. Kijk je naar talentontwikkeling, waar jongeren iets gaan doen waar muziekstudio's zijn, waar we van alles gaan organiseren met elkaar. Ik denk dat voor gehandicapte jongeren die kennis willen maken met het jongerenwerk daar de drempel lager zal zijn. Als in het jongeren centrum in die wijk in die buurt met die huiskamerfunctie. Begrijp je? Daar stappen ze niet zo gauw tussen. Maar er zijn jongeren met allerlei soorten beperkingen die we zo nu al bedienen.' (Gijs)

Gijs geeft aan dat jongeren met een lichamelijke beperking, als ze uit zichzelf het jongeren centrum bezoeken, vaak als deel van een groep binnen komen.

'Interviewer: Vind je dat jongeren met een lichamelijke beperking thuis horen in het jongerenwerk?'

Eh, kan.

Interviewer: Komen die er ook?'

Soms.

Interviewer: Ok, maar niet vaak.

Nee en als dat soort jongeren komen dan zijn ze dus onderdeel van een groep. Weet je. Het is toch vaak groepswork en natuurlijk zitten daar jongens tussen waar iets mee aan de hand is. Wat dan ook. Maar het is niet zo dat een jongere in een rolstoel, om dat beeld maar even te schetsen, vanuit zichzelf naar het jongeren centrum komt. Dat heb ik nog nooit meegemaakt nee.' (Gijs)

Hoe kan de afwezigheid van jongeren met een lichamelijke beperking in het jongerenwerk verklaard worden? Mahmut geeft aan dat het jongerenwerk zich meestal richt op jongeren in de openbare ruimte. Deze jongeren zijn op de één of andere manier op zoek naar voorzieningen in de openbare ruimte omdat er geen andere plek voor ze is of ze niet weten hoe ze op een andere wijze op plek hun tijd kunnen besteden. Jongeren met lichamelijke beperkingen zijn minder aanwezig in deze openbare ruimte. Deze verklaring hangt samen met de afhankelijkheid van de ouders en

verminderde mobiliteit van deze jongeren. Het zou voor alle jongeren mogelijk moeten zijn om een jongeren centrum te bezoeken, maar tijdens de interviews werd er niet gesproken over de actieve vraag van jongeren met een lichamelijke beperking om het jongeren centrum te bezoeken. Wellicht is dit te koppelen aan de speciaal ingerichte vormen van vrijetijdsbesteding waar deze jongeren veelvuldig gebruik van maken en zien de reguliere jongeren centra zich om deze reden niet direct genoodzaakt om deze groep actief te bedienen.

4.3 Doelgroepspecifiek jongerenwerk

Voor jongeren met een beperking worden gerichte activiteiten georganiseerd door specialistische instellingen, vermeldt ook Gijs.

'Ik bedoel, ik praat wel eens met jongeren met een beperking en er is een heel specifiek aanbod om te sporten of vrije tijd te besteden. Daarom vinden dit soort jongeren, denk ik, minder makkelijk de weg naar het gewone, reguliere jongerenwerk.' (Gijs)

Er worden verschillende voordelen genoemd bij het doelgroepspecifiek werken. De omgeving van specialistische instellingen wordt als veiliger ervaren door jongeren en hun ouders. Omdat alle jongeren in deze instellingen een beperking hebben zorgt dit voor een verminderd risico op pesten en uitbuiting op basis van het 'anders zijn'. De ouders van jongeren met een beperking voelen zich dan ook vaak prettiger als hun kind een speciaal hiervoor ingerichte sport- of hobbyvereniging bezoekt. Zowel de jongere als de ouders weten wat ze ongeveer kunnen verwachten. Bij specialistische activiteiten is er vaak meer sprake van maatwerk. Tijd, ruimte en begeleiding zijn afgestemd op het individu.

Wat kan inclusief jongerenwerk opleveren? Jongerenwerk kan buurtgebonden zijn en binding met de buurt opleveren. In deze gevallen kennen jongeren uit de buurt en de jongeren met een beperking elkaar uit het jongeren centrum. Dit kan resulteren in meer contacten op straat. Dit contact kan ook resulteren in begrip voor en acceptatie van verschillen.

'Ik weet nog bij mijn vorige werk in een jongeren centrum. Daar kwam een meisje die niet goed kon zien. Ze was visueel beperkt en deed mee in de gewone groep. Dat vraagt iets van de groepsdynamiek. Die dames hadden in het begin zoiets van, nou wat moet ik hier nou mee? En aan het einde bleek dat zij veel meer zicht kregen op haar leven, Kim heette ze, en zij vond het eigenlijk wel heel leuk dat ze opeens met gewone meiden was.' (Laila)

Ook moeten jongeren met een beperking vaak verder reizen om specialistische vrijetijdsbesteding te bezoeken en dit resulteert in een grotere afhankelijkheid en belasting van de ouders. Wat opvalt is dat de voordelen van inclusief jongerenwerk sterk overeenkomen met de doelstellingen van het jongerenwerk in het algemeen. Zo speelt wederzijdse ontmoeting een belangrijke rol in bovenstaand lijstje en dit is ook een belangrijk doel van het jongerenwerk.

4.4 Houding van het jongerenwerk

De houding tegenover inclusief jongerenwerk is overwegend positief binnen het jongerenwerk. Alle respondenten spreken zich positief uit over het mengen van jongeren met en zonder beperking in het jongerenwerk.

'(...) de samenleving bestaat uit heel veel verschillende mensen en ik vind dat dat met elkaar moet mixen en op het moment dat je alle sociaal zwakkere jongeren bij elkaar stopt en de goede er vanaf knipt gaan ze nooit mengen. En ik denk dat ze heel veel van elkaar kunnen leren, dus

dat zou ik in dit geval ook zeggen: inclusief, mengen.' (Linda)

'Ik wil altijd het liefst mixen. En ik denk dat de jongeren dat zelf ook het liefste doen. (...) als je al een handicap of een beperking hebt, wil je daar toch niet op aangesproken worden. Die jongens en meisjes willen toch gewoon jongeren zijn. En toch niet de gehandicapte.' (Gijs)

Vanuit de huidige situatie bezien wordt inclusief jongerenwerk echter (nog) niet als realistisch gezien door de geïnterviewden. Volgens Mahmut wordt zijn praktijk bijvoorbeeld gedomineerd door jongeren met een hoger IQ. *'Als hier niet specifiek op gericht wordt, komen jongeren met beperkingen niet aan bod'*, aldus Mahmut. De fysieke omgeving moet worden aangepast, maar ook het soort activiteiten.

4.5 Kennis en vaardigheden van jongerenwerkers

Wat genoemd wordt als aandachtspunt bij het werken met deze jongeren is het herkennen van de beperking. Mahmut vermoedt dat de jongerenwerkers niet altijd de oorzaak van bepaald gedrag kunnen achterhalen. Worden sommige jongeren beperkt door sociale of biologische factoren of combinaties hiervan? Hij vraagt zich af of bepaald gedrag het resultaat van de straatcultuur (de sociale omgeving) of een verstandelijke beperking is. Linda geeft aan dat lvb jongeren wel gesignaleerd worden door jongerenwerkers omdat ze op de hoogte zijn van het onderwijs dat jongeren volgen. Vaak lijkt het idee dat een jongere een beperking heeft ook gebaseerd op ervaring en gevoel.

'Ja bij sommigen is het heel extreem. Ja hoe weet je dat...dat weet je gewoon. Bij sommigen vermoed je gewoon dat ze heel veel niet begrijpen. Als jongerenwerkers iets uitleggen dan landt dat gewoon niet. En uit verhalen, als jongerenwerkers mij dingen vertellen. Ik heb zelf met PDDNOS, Adhders, de hele mikmak gewerkt, als bijbaantje ging ik daar weekenden mee weg. Dus ik herken wel dingen. Dus al zij dingen vertellen. Hij doet zo hij doet zo. (...) Je weet op welke scholen ze zitten, je hebt in deze buurt veel speciaal onderwijs. En die leerlingen krijgen we ook binnen. En dat weten we. Jongerenwerkers weten dat gewoon. Ze komen binnen en dan vraag je natuurlijk naar welke school ga je en dan weet je genoeg. Op een of andere manier weet je dan deze jongere valt buiten de boot. Dus op die manier. En ja wat ik zeg, ook een beetje fingerspitzen gevoel.' (Linda)

Niet alle jongerenwerkers beschikken over dezelfde kennis op het gebied van jongeren met een beperking.

'Dat je natuurlijk te maken hebt met jongeren met beperkingen, dat betekent ook dat je moet weten of moet herkennen, wat zijn jongeren met beperkingen? Op welk vlak hebben ze dan die beperkingen. Dus je moet eigenlijk kennis hebben over jongeren met beperkingen. Nou, onze veldwerkers als ze binnen komen, dan hebben ze allerlei opleidingen achter te de rug. De ene heeft een HBO maatschappelijk werk en de ander SPW, nou noem maar op (...) Dus je moet eigenlijk bepaalde kennis wel in huis hebben en die is er lang niet bij iedereen.' (Yvonne)

Naast het herkennen van een beperking wordt als aandachtspunt genoemd dat er andere vaardigheden nodig zijn om te werken met jongeren met een beperking. Volgens Mahmut lijkt een veel voorkomend probleem dat jongerenwerkers voor alle jongeren ongeveer dezelfde methodiek hanteren, terwijl voor lvb jongeren een andere aanpak wenselijk is. *'Jongerenwerkers zijn geen psychologen en pedagogen'*, geeft hij aan, *'ze moeten dit ook niet zijn, maar ze moeten wel herkennen waar ze mee te maken hebben'*. Voor zijn praktijk lijkt het hem in ieder geval van belang om een inventarisatie van het schoolniveau te hebben van de jongeren die bij zijn jongerencentrum binnen

komen. Ook Laila geeft aan dat het herkennen van deze jongeren en het aanpassen van de werkwijze een lastige kwestie kan zijn. Ze heeft het idee dat deze jongeren binnenkomen, maar is hier niet bewust mee bezig.

'Ik heb het wel gehad dat idee, maar ik heb niet het instrumentarium om dat te toetsen. Je kijkt wel naar gradaties van slimheid. Wie pikt het op? Bepaalde jongeren geef je een bepaalde rol. Maar goed de ene kan gewoon wat minder dan de andere, maar als je daar op gaat focussen, dan krijgt de jongerenwerker wel een ander soort van functie.' (Laila)

Eenzijds wordt er dus aangegeven dat er behoefte is aan deskundigheidsbevordering zodat jongerenwerkers beter een diagnose kunnen stellen bij individuele jongeren. Anderzijds wordt benadrukt dat jongerenwerk groepswork is en dat een jongerenwerker zich niet altijd op een eventuele beperking van individuele jongeren kan richten.

4.6 Arbeidsintensief

Een ander spanningsveld dat meespeelt bij het onderwerp inclusief jongerenwerk is van praktische aard. Jongerenwerkmanagers geven aan dat de doelgroep beperkte jongeren organisatorische problemen kan opleveren. Tijdgebrek is een onderwerp dat hierbij een belangrijke rol speelt.

'Werken met mensen met beperkingen kost veel tijd, hier moeten managers en teamleiders alert op zijn.' (Maya)

'(...) het klinkt heel slap, maar jongerenwerkers hebben daar de tijd niet voor, om naar iedere jongere individueel te gaan kijken. (...) Jongerenwerkers geven zelf aan van we willen ze heel graag binnen halen en we willen die jongeren in bescherming nemen op het moment dat ze meedoen aan reguliere activiteiten, alleen ik heb de tijd niet om er continu tussen te springen en voor die jongeren in te staan.' (Linda)

'Het ondersteunen en begeleiden van dit soort jongens en meisjes is ontzettend intensief. En daarmee komt het jongerenwerk in een soort van spagaat. Dat kunnen we wel, dat mag je van ons vragen, maar als we dat doen hebben we bijna automatisch minder tijd voor de rest van de groep. Dus soms is het wel eens een keuze van ok, gaan we nu voor veel, grote groep, of gaan we meer met deze jongens en meisjes aan de gang. En dat is beetje van hoe ga je daar balans in krijgen. Dat is een beetje waar ik wel echt mee aan het stoeien ben.' (Gijs)

Ook de jongerenwerkorganisatie, die vermoedelijk de meeste diensten levert aan jongeren met een beperking, kan jongeren met zwaardere problematiek niet altijd even snel helpen.

'Interviewer: Hebben jullie veel tijd om individueel met jongeren aan de slag te gaan? Ja op het moment dat dat nodig is. Wij doen zo'n dertig trajecten op jaarbasis en dat zijn hele intensieve begeleidingstrajecten omdat je te maken hebt met meervoudige problematiek dus je moet op verschillende terreinen trajecten uit gaan zetten. Nou dan heb je de ene keer daar een doorverwijzing, maar dan heb je die andere doorverwijzing nog niet kunnen regelen omdat er een wachtlijst is bijvoorbeeld.' (Yvonne)

Het werken met deze jongeren vraagt om extra tijd en om deze reden moeten de jongeren met een beperking zodra ze binnen komen herkend en gelabeld worden als jongeren met een beperking. Alleen op deze manier kunnen deze jongeren gebruik maken van het aanbod, beweert Gijs.

'Kijk, er is een x deel capaciteit en het is aan de opdrachtgever om daarin te sturen. Hoe wil jij onze capaciteit gebruiken. Want wat vraag je aan ons. Als de opdrachtgever wil dat we met dit

soort jongeren aan de gang gaan, moet de opdrachtgever zich even realiseren dat dit heel intensief is. Arbeidsintensief is. Je kan niet verwachten dat je ze zo in het aanbod inparkeert en dat we gewoon door kunnen met wat we doen binnen die capaciteit. '(Gijs)

4.7 Niveaoverschillen

Een ander spanningsveld dat bij het nadenken over inclusief jongerenwerk genoemd wordt is de angst voor grote niveaoverschillen in een groep. Sommige activiteiten vragen een bepaald ontwikkelniveau van de deelnemers. Door de lagere intelligentie van jongeren met een verstandelijke beperking bestaat het vermoeden dat het niveau van de groep kan dalen. Andere jongeren kunnen hierdoor worden afgeschrikt, bijvoorbeeld door het gebrek aan uitdagende activiteiten.

'Dan denk ik dus dat je kans hebt als er te veel lvb'ers gaan komen dat de kwaliteit van je inhoud gaat dalen. Daarom zeg ik van helemaal zou niet kunnen, je moet wel ergens niveau kunnen blijven leveren. Je moet de omslag maken naar talentontwikkeling. Dat gaat heel goed, maar daar heb je wel een beetje niveau voor nodig. Dus daar zie ik wel een gevaar. En ook dus dat je bepaalde groepen jongeren wel weer wegjaagt. Het moeten er niet te veel worden. Als het enkele gevallen zijn is het prima, maar als op een gegeven moment de helft van die groep uit lvb'ers bestaat dan jaag je daarmee ook een hele groep jongeren weer weg.' (Linda)

4.8 Deskundigheidsbevordering

Eerder werd aangegeven dat er vraagtekens worden gezet bij de rol van het jongerenwerk ten opzichte van jongeren met een beperking. Deze jongeren participeren in het jongerenwerk en ze zijn welkom, maar is het de rol van jongerenwerkers om een diagnose te stellen of is dat meer iets dat een hulpverlener doet? Er lijkt in ieder geval wel te worden gewerkt aan deskundigheidsbevordering. Expertise over bijvoorbeeld lvb jongeren is soms aanwezig in het jongerenwerk, maar soms ook niet, geeft Maya van MEE¹² Amstel en Zaan aan. Om deze reden heeft MEE in samenwerking met OSA trainingen¹³ ontwikkeld waar onder andere ingegaan wordt op het herkennen van en het omgaan met mensen met een (licht) verstandelijke beperking. De trainingen hebben als onderwerp het kunnen herkennen van een beperking met als doel het bevorderen van deskundigheid en verbeteren van het handelen. Een aantal van de geïnterviewde jongerenwerkmanagers geeft aan vanuit hun organisatie gebruik te hebben gemaakt van het trainingsaanbod.

'Er heeft vanuit de OSA een training toegankelijkheid plaats gevonden, daar hebben de voorlieden aan deelgenomen. Dat ging over toegankelijkheid van het welzijnswerk, zowel lichamelijke als verstandelijke beperkingen.' (Linda)

Het toegankelijk maken van het jongerenwerk is het doel van de trainingen.

'Het is in principe een module van vier dagdelen met als doel het toegankelijk maken van het jongerenwerk. Toegankelijk voor alle mensen met een beperking. Mensen met een fysieke beperking, mensen met een verstandelijke beperking en mensen met een psychische beperking. (...) Nou ja, alle welzijnsorganisaties, jongerenwerkaanbieders. (...) En met getraind zou je kunnen zeggen dat zij dus weten en kunnen herkennen als iemand beperkt is op verstandelijk niveau, psychisch of lichamelijk. Of dat ze er over na gaan denken.' (Maya)

Mahmut geeft aan dat hij de lvb training zinvol vond en dat het een goed algemeen beeld van jongeren met een lvb schetst. Als kanttekening plaatst hij wel dat het jongerenwerk een minder

¹² Vereniging voor ondersteuning bij leven met een beperking.

¹³ Beschrijving trainingen bijlage 1

algemene benadering van het onderwerp vraagt en dat jongerenwerkers behoefte hebben aan een duidelijke link naar de praktijk in een dergelijke training. Een verbetering van de samenwerking tussen hulpverleningsinstanties en het jongerenwerk is volgens hem ook een aandachtspunt. Het moet voor jongerenwerkers helder zijn waar en bij wie ze terecht kunnen met vragen.

Plannen voor voortzetting zijn bij MEE reeds aanwezig. Het idee van MEE is om de trainingen jaarlijks terug te laten komen zodat de kennis niet wegzakt. De verwachting is dat het drie à vier jaar zal duren voordat instanties elkaar beter weten te vinden. *'Het jongerenwerk is in vergelijking met een paar jaar geleden toegankelijker geworden, maar er is nog een slag te slaan'*, aldus Maya.

'Het tweede stuk van deze subsidietoekenning en wat wij heel erg belangrijk vinden is dat zij zelf een werkplan gaan maken. Dat gaan wij nog doen, wij gaan nog dagdelen geven waarin zij zelf een werkplan maken, iedere organisatie, met van wat vind je nou dat er toegankelijker moet worden binnen jullie organisatie qua clubs, qua activiteiten, qua ruimte, noem maar op.'
(Maya)

Trainingen over dit onderwerp zijn overigens niet nieuw, geeft Yvonne aan. Er worden binnen onze organisatie al sinds een aantal jaren trainingen en informatie ontwikkeld over het signaleren en werken met jongeren met lvb en andere beperkingen. Dit kan als oorzaak hebben dat dit een organisatie is die zich op het snijvlak van jongerenwerk en hulpverlening bevindt.

'Dat hebben wij dus ook in die training. Niet alleen lvb, maar we hebben ook andere trainingen, motiverende gesprekstechnieken, hoe registreer je, nou ja eigenlijk op heel veel vlakken. Allerlei trainingen die we standaard willen aanbieden afhankelijk van het curriculum van de jongerenwerker (...).
I: En is dat iets nieuws? Die cursus is nieuw, maar is het nieuw dat veel jongeren met beperkingen...
Nee. Dat is al van oudsher? Ja dat is van oudsher.' (Yvonne)

Zoals eerder genoemd vraagt het leren herkennen en het werken met jongeren met beperking bepaalde competenties van de jongerenwerker.

'Maar je moet wel gaan kijken van hoe ga je het doseren. En je moet heel goed nadenken over hoe richt je in en wat voor mensen zet je erop. Je moet wel iemand hebben die een goede groepsdynamiek kan leiden ook. In de zin van het proces.' (Laila)

Deze competenties zijn niet alleen van belang voor werken met individuele jongeren, maar ook voor het werken met gemengde groepen.

4.9 Conclusie

Concluderend kan gezegd worden dat inclusief jongerenwerk verschillende spanningsvelden met zich meebrengt. Je kunt je bijvoorbeeld afvragen in hoeverre een jongerenwerker in staat moet zijn om een diagnose te stellen van een jongere. Daarnaast vraagt het om een behoorlijke tijdsinvestering om de juiste aandacht te geven aan deze groep jongeren en om het waarborgen van een goede balans tussen de (ontwikkel)niveaus van de verschillende groepen jongeren die gebruik maken van het aanbod.

5. Conclusie

De vraag die aan de basis staat van dit verkennende onderzoek is: Wat is er bekend over inclusief jongerenwerk? Binnen deze verkenning is de nadruk gelegd op wat de kansen van inclusief jongerenwerk voor de hedendaagse jongerenwerkpraktijk zijn. Met het van kracht worden van de Wmo op 1 januari 2007 is inclusie een belangrijke opdracht voor het jongerenwerk. Tegelijkertijd is niet goed bekend wat deze opdracht inhoudt en of er niet reeds sprake is van inclusief jongerenwerk. Immers, jongerenwerkers geven herhaaldelijk aan dat zij jongeren met licht verstandelijke beperkingen (lvb) treffen in hun praktijk. Wat leert deze verkenning over de (on)mogelijkheden van inclusief jongerenwerk?

Deze verkenning biedt het antwoord op vier vragen:

1. Waar hebben we het over als we het hebben over inclusief jongerenwerk?
2. Wat is de waarde van inclusief jongerenwerk?
3. In hoeverre is de hedendaagse jongerenwerkpraktijk reeds inclusief en wat zijn de kansen?
4. Wat leert de verkenning over randvoorwaarden voor inclusief jongerenwerk en wat zijn de bedreigingen?

5.1 Waar hebben we het over als we het hebben over inclusief jongerenwerk?

In het eerste deel van deze verkenning zijn verschillende soorten beperkingen en de uitwerking daarvan op het leven van een jongere behandeld. Vervolgens werd beschreven wat inclusie is en wat het toevoegt aan het jongerenwerk. Kort samengevat betekent inclusie dat alle individuen gelijke kansen krijgen om deel te nemen aan de samenleving. Het inclusiebeprip wordt op twee manieren gebruikt. Sociale inclusie heeft betrekking op de ontwikkeling van gelijkwaardige participatie van één of meer achtergestelde bevolkingsgroepen en komt meestal tot stand vanuit het beleid (*top-down*). Procesinclusie heeft betrekking op de interactie tussen individu en samenleving en komt tot stand vanuit individuen (*bottom-up*).

Inclusief jongerenwerk staat voor jongerenwerk waarin alle jongeren participeren, jongeren *met* en jongeren *zonder* beperkingen. Voor jongeren met beperkingen is het jongerenwerk een plek waar zij worden binnengesloten en gewoon jong kunnen zijn. Inclusie biedt inzicht in de belangrijke bijdrage van het jongerenwerk die jongeren met een beperking in staat stelt om gelijkwaardig deel te nemen aan de samenleving. Zowel *top-down* als *bottom-up* benaderingen van inclusie zijn van belang voor het jongerenwerk. Enerzijds wordt inclusie van bovenaf aangestuurd en anderzijds komt het tot stand vanuit jongeren en jongerenwerkers.

5.2 Wat is de waarde van inclusief jongerenwerk?

Dat inclusief jongerenwerk van waarde kan zijn wordt bevestigd vanuit het perspectief van alle betrokken partijen: jongeren met een beperking, jongeren zonder beperking, de samenleving en het jongerenwerk. Aan de andere kant worden er vanuit al deze perspectieven nadelen genoemd. De meerwaarde van inclusief jongerenwerk voor jongeren met een beperking heeft vooral betrekking op het bieden van de mogelijkheid om 'gewoon' te zijn. Deze jongeren hebben dezelfde wensen en interesses als leeftijdsgenoten en inclusief jongerenwerk kan bijdragen aan opgroeien in een wereld die niet zoveel verschilt van die van leeftijdsgenoten zonder beperking. Dit is in het bijzonder van belang omdat jongeren met beperkingen, vanwege hun beperking vaak levenslang aangewezen zijn op hulp van hun ouders en andere volwassenen. Door hun permanente (zorg)afhankelijkheid is het voor deze jongeren erg moeilijk om zich los te maken van ouders en andere opvoeders, met als gevolg dat voor veel jongeren met beperkingen het proces van volwassen worden moeizaam verloopt. Daarnaast is de mogelijkheid om 'gewoon' te zijn van belang omdat jongeren met

beperkingen enerzijds leren zich te handhaven in de reguliere maatschappij en anderzijds sociaal isolement (exclusie) wordt tegengegaan.

De waarde van inclusief jongerenwerk voor alle jongeren is dat het leerzaam is om in contact te komen met beperkte en niet beperkte leeftijdsgenoten. Acceptatie van deze verschillen is nodig om een meer inclusieve samenleving tot stand te laten komen.

Voor het jongerenwerk biedt inclusief jongerenwerk een meerwaarde in het bedienen van een kwetsbare doelgroep en het begeleiden van deze jongeren bij het volwassen worden in de samenleving. Een belangrijk doel van het jongerenwerk is binding en volwaardige participatie aan de samenleving. Door de ontmoetingsfunctie van het jongerenwerk stelt inclusief jongerenwerk jongeren met en zonder beperking in staat om elkaar te ontmoeten en van elkaar te leren.

Jongerenwerk is er voor alle jongeren en de bewustwording van de groep jongeren met een beperking kan bijdragen aan het bereiken van meer kwetsbare jongeren. De ontwikkeling naar een inclusieve jongerenwerkpraktijk biedt naast een meerwaarde ook spanningsvelden voor jongerenwerkorganisaties. Deze dilemma's betreffen de bedrijfsvoering, zoals ruimte en middelen.

5.3 In hoeverre is de hedendaagse jongerenwerkpraktijk reeds inclusief en wat zijn de kansen?

Dit verkennende onderzoek biedt geen representatief overzicht van inclusief jongerenwerk, maar een eerste indruk van het onderwerp. Deze indruk leert dat jongeren met lvb en/of psychosociale problematiek aanwezig zijn in het jongerenwerk. Jongeren met lichamelijke beperkingen worden volgens de respondenten nauwelijks gesignaleerd binnen het jongerenwerk. Lichamelijke beperkingen zijn meestal zichtbaar dus dit kan erop duiden dat jongeren met lichamelijke beperkingen weinig gebruik maken van het jongerenwerk. Ook voor jongeren met psychiatrische beperkingen geldt dat zij op dit moment nauwelijks in het jongerenwerk gesignaleerd worden. Psychiatrische beperkingen zijn minder zichtbaar dan bijvoorbeeld lichamelijke beperkingen. Hierdoor bestaat de mogelijkheid dat zij wel aanwezig zijn in het jongerenwerk, maar niet als zodanig herkend worden. Het jongerenwerk is steeds meer in staat om jongeren met een lvb te herkennen en in de toekomst zou dit ook kunnen gaan gelden voor jongeren met een psychiatrische beperking.

Het jongerenwerk is meer inclusief dan zij zich realiseert, maar hoe kan het jongerenwerk nog inclusiever worden? Voor jongeren met een lichamelijke beperking is het jongerenwerk niet altijd even toegankelijk. Meedoen aan een jongerenwerkactiviteit kan moeilijk zijn voor jongeren met een lichamelijke beperking. De activiteiten en fysieke omgeving zijn niet altijd aangepast op de beperking van de jongere en dit kan een obstakel vormen. Het toegankelijk maken van het jongerenwerk voor deze jongeren biedt een kans voor inclusie. Over de toegankelijkheid van het jongerenwerk voor jongeren met een verstandelijke of psychiatrische beperking is niet veel bekend. Het achterhalen van informatie over dit onderwerp zou inzicht kunnen geven over de ervaringen van deze jongeren binnen het jongerenwerk.

5.4 Wat leert de verkenning over randvoorwaarden voor inclusief jongerenwerk en wat zijn de bedreigingen?

Deze verkenning leert dat de randvoorwaarden van inclusief jongerenwerk (genoemd vanuit het jongerenwerk) betrekking hebben op kwesties van bedrijfsvoering. Voorbeelden van deze kwesties zijn randvoorwaarden zoals tijd en ruimte. Ook is er vanuit het jongerenwerk behoefte aan deskundigheid op het gebied van jongeren met beperkingen die speciaal gericht is op de jongerenwerkpraktijk.

Of jongeren met en zonder beperkingen baat hebben bij inclusief jongerenwerk is mede afhankelijk van de hoeveelheid tijd en de ruimte die het jongerenwerk deze jongeren kan bieden. De manier waarop deze randvoorwaarden op dit moment zijn ingedeeld kunnen een bedreiging vormen voor inclusief jongerenwerk. Zoals vermeld is de ruimte niet altijd aangepast op jongeren met een beperking en de respondenten geven aan meer tijd nodig te hebben voor deze jongeren dan zij

volgens de prestatieafspraken kunnen besteden. Inclusief jongerenwerk doet een groter beroep op de begeleiding en is om deze reden duurder.

Het benadrukken van jongerenwerk als groepswork kan de tegenstelling tussen de specialistische en inclusieve benaderingswijze minder scherp maken. Jongerenwerk is voor een groot deel groepswork en de behoefte ligt bij het ontwikkelen van expertise bij het werken met gemengde groepen. Een signaal uit de praktijk is dat de groepen zo gemengd mogelijk dienen te zijn omdat het dalen van het niveau een bedreiging kan vormen. Dit heeft betrekking op een activiteit waar te veel jongeren met een verstandelijke beperking aan deelnemen. Dit zou er voor kunnen zorgen dat jongeren zonder beperking wegblijven en er geen sprake meer is van inclusie.

Door het jongerenwerk wordt benadrukt dat er behoefte is en gewerkt wordt aan deskundigheidsbevordering op het gebied van specifieke beperkingen. Het is echter de vraag of het specialiseren in specifieke beperkingen inclusie bevordert. De kracht van inclusie is de gelijkwaardige deelname op basis van overeenkomsten. Wanneer de focus verschuift naar specialisatie kunnen verschillen juist benadrukt worden. Het spanningsveld tussen inclusie en specialistische aandacht maakt de vraag in hoeverre jongerenwerkers zich moeten specialiseren in verschillen lastig te beantwoorden. Enerzijds sluiten inclusie en specialistische aandacht elkaar uit, maar anderzijds moeten verschillen in de praktijk vaak eerst herkend worden voordat ze geaccepteerd kunnen worden.

Literatuurlijst

- Abdallah, S., N. de Boer, E. Sinke, J. Sonneveld & M. Spierts (2010). *Goed jongerenwerk vergt goed gesprek*. Amsterdam: Gemeente Amsterdam i.s.m. Youth Spot Hogeschool van Amsterdam.
- Baart, I. (2002). *Ziekte en zingeving. Een onderzoek naar chronische ziekte en subjectiviteit*. Assen: Van Gorcum.
- Bijl, R.V., R. de Graaf, E. Hipiri, R.C. Kessler, R. Kohn, D.R. Offord (2003). The prevalence of treated and untreated mental disorders in five countries. *Health Affairs* 22: 122-131.
- Blume, S. & A. Hiddinga (2010). Disability Studies as an academic field. Reflections on its development. *Medische Antropologie*. 22(2).
- Bracke, G. (2006). *Kinderen en jongeren met een handicap en hun vrijetijdsbesteding*. Gent: Provinciebestuur Oost-Vlaanderen.
- Bronneman-Helmers, R. & L. Herweijer (2007). Onderwijs, participatie en kwaliteit. In: Bijl, R., J. Boelhouwer en E. Pommer [red.] *De sociale staat van Nederland 2007*, Den Haag: SCP. 85-122.
- Coussée, F. (2006). Jeugdwerk als sociaalpedagogische interventie. Pleidooi voor een verruim(en)de jeugdwerkdefinitie. *Sociale Interventie*.
- Didden, Robert [red.] (2005). *In perspectief. Gedragsproblemen, psychiatrische stoornissen en licht verstandelijke beperking*. Houten: Bohn, Stafleu van Loghum.
- Fransen, Rudy & Frederix [Red.] (2000). *Naar een nieuw paradigma in de visie op zorg in Inclusie en onderwijs. De uitdagingen aangaan*. Leuven: Garant.
- Gennep, A. van (2007). *Waardig leven met beperkingen. Over veranderingen in de hulpverlening aan mensen met beperkingen in hun verstandelijke mogelijkheden*. Antwerpen-Apeldoorn: Garant.
- Hoogen, P. van den, M. Cardol, P. Spreeuwenberg & M. Rijken (2008). *Deelname aan de samenleving van mensen met een beperking in 2006-2008. Participatiemonitor 2008*. Utrecht: Nivel.
- Houten, D. van & A. Bolsenbroek (2010). *Werken aan een inclusieve samenleving. Goede praktijken*. Amsterdam: Boom/Nelissen.
- Hughes, B., R. Russel & K. Paterson (2005). Nothing to be had 'off the peg'. Consumption, identity and the immobilization of young disabled people. *Disability & Society*. 20 (1): 3-17.
- Jedloo, S., I. Janssen & A.L. van Staa (2009). Doorbraak in transitiezorg actieprogramma op eigen benen vooruit! Van onderzoek naar zorgvernieuwing voor jongeren met chronische aandoeningen. *Kwaliteit in zorg*. 10-13.
- Jong, A.E. de, D.M. Verkade & J.W. Metz (2010). *Participatiemonitor Drechtsteden. Onderzoekscentrum Drechtsteden*. Alblasterdam: Impuls Publiciteit.
- Klerk, M. de [red.] (2002). *Rapportage gehandicapten 2002. Maatschappelijke positie van mensen met lichamelijke beperkingen of verstandelijke handicaps*. Den Haag: SCP.

- Klerk, M. de [red.] (2007). *Rapportage gehandicapten 2007. Meedoen met beperkingen*. Den Haag: SCP.
- Klerk, M. de, R. Gilsing & J. Timmermans [red.] (2010). *Op weg met de Wmo. Evaluatie van de Wet Maatschappelijke Ondersteuning 2007-2009*. Den Haag: SCP.
- Kooiker, S. (2006). *Jeugd met beperkingen. Rapportage gehandicapten 2006*. Den Haag: SCP.
- Kool, J. (2010). Ach arm, genegeerd lichaam... *Medische Antropologie*. 22(2).
- Koolen, J. (2009). *Probleemgedrag van jongeren met een licht verstandelijke beperking tijdens de vrije tijd. De samenhang met persoonlijke factoren en aard van de activiteit*. Utrecht: Universiteit Utrecht.
- Metz, J. (2011). *Volwassen worden binnen de samenleving. Legitimatie en inhoudsbepaling Amsterdams jongerenwerk nieuwe stijl*. Amsterdam: Youth Spot HvA.
- Movisie (2010). Inclusief denken: doet u het al? *Movisies* 9:1.
- Overkamp, E. (2000). *Instellingen nemen de wijk. Een analyse van het beleid inzake de concentratie van instellingen voor mensen met een verstandelijke handicap en zijn empirische effecten*. Assen: Van Gorcum.
- Pols, J. & A. M'Charek (2010). Where are the missing bodies? *Disability Studies in the Netherlands. Medische Antropologie*. 22(2).
- Shakespeare, T. (2008). Debating disability. *Med Ethics* 34:11-14.
- Teeuwen, M.L.E.M. & A.P. Verhoeff (2009). *Zware Bagage. Psychosociale problemen en verstandelijke beperkingen bij Amsterdamse jeugd*. Amsterdam: GGD/Universiteit van Amsterdam.
- Tweede Kamer (1991). *Nota chronisch-ziekenbeleid*. Tweede Kamer, vergaderjaar 1990/1991, 22025:1.
- Vandereycken, W., C.A.L. Hoogduin & P.M.G. Emmelkamp (2006). *Handboek psychopathologie*. Houten: Bohn, Stafleu van Loghum.
- Vannoppen, E. (2008). *Thuisbehandeling voor kinderen en jongeren met psychiatrische stoornissen*. Gent: Universiteit Gent.
- Verhoof, E.J.A., H. Maurice-Stam, M.A. Grootenhuis & H.S.A. Heymans (2010). *EMWAjong onderzoek: Opgroeien naar een Wajong-uitkering*. Amsterdam: Emma Kinderziekenhuis AMC.